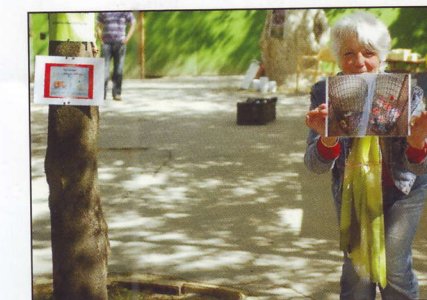
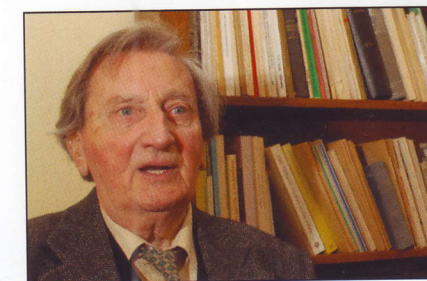
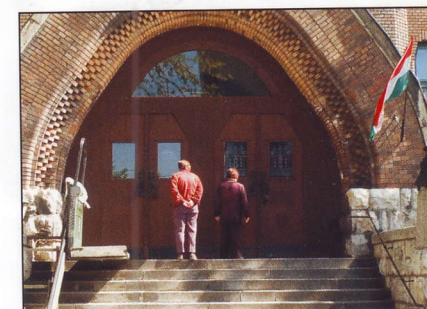
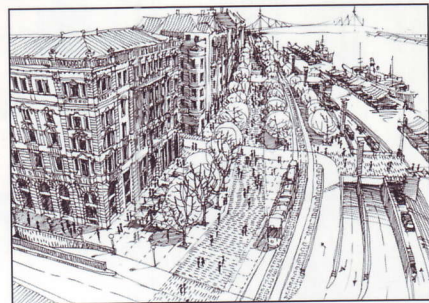

TARTALOM

- 2 **Szívügyeink**
Vargha Mihály
- 5 **Üveg-hibrid, megszokhatatlan**
Vargha Mihály
- 6 **ENTERI-ŐR**
Alberto Guardiani cipőtára
Mezei Gábor
- 8 **ÉLŐ HELYEK**
Talán Cortina
Csider István Zoltán
- 12 **Mintha mindig lomtalanítás**
Borsos Roland
- 13 **Visszajáró XXXVIII.**
Jolsvai András
- 14 **A SZELLEM HELYE**
Otthonból haza
Nagy Lászlót megidézi Marafkó László
- 16 **Maratoni gyűjtés**
Szemere Katalin
- 17 **Neil Simon furcsa párjai**
Zappe László
- 18 **Epreskeri Este a Honvéd Férfikkal**
- 19 **Kilátások**
Horváth Júlia Borbála
- 20 **Vaktáblák a Mexikói úton**
Rokob Tibor
- 24 **VENDÉGOLDAL**
A turai kastély
Sisa József
- 25 **Pillanatvízhevitő – percenként öt liter szolgáltatással**
Kálmán Attila
- 28 **FESTŐI BUDAPEST**
Márton a Kiserdőben
Várnai Vera
- 29 **HOGY VOLT!**
Ismerje meg és fotózza újra a régi Budapestet!
- 30 **NAGY BUDAPEST TÖRZSASZTAL**
Utcakő, pléh-Krisztus, Károlyi kert, Rézangyal
Lackó Miklóssal Zeke Gyula beszélgetett
- 33 **Itt mindig történik valami**
Fucskó Hajnalka
- 35 **KISVÁROSBÓL NAGYVÁROSBA**
A fal mellett és a fal mögött
Hidvégi Violetta
- 39 **CIVILIÁDA**
Erdő, ajándékba
Kirschner Péter
- 40 **Válogatott cikkek a főváros történetéből**
Összeállította: Sántháné Antal Sára, Kiss Bori

mert pontosan tudja, hogy neki csak az orvostudomány adhat némi reménységet ahhoz, hogy reggel ne a bemondótól kelljen megtudnia, tényleg felhős idő van-e. Aztán persze mindenféléről elmélkedik még, a munkát is meg kell gondolni, mert hasznos és szép dolog a csökkent értékűek foglalkoztatása, és igazán jó érzés karitatív szervezetekben dolgozni a sorstársakért, de inkább a zongoratanulást kellene foly-

tatni, és operaáriákat énekelni színpadon, vagy igazi állásinterjúra menni, s ugyanolyan fensőbbes, ostoba kérdésekre válaszolni, mint amilyenekről a látó barátok mesélnek, aztán szombat esténként mindent félretéve nyomulni velük bele a valódi sötét éjszakába.

– Jaj, aranyoskám, nem segítene? – az ábrándba nénihang férkőzik most meg, természetesen és aggódva – az unokámat várom, másfél órája beszélünk telefonon, hogy indul, de még mindég nem ért ide. Nem ismeri szegény a várost, én meg most jöttem egyenesen Fülekről, és csak várok, várok...

– Tessék mondani a számát, megkérdezem magának, merre jár! – a billentyűk hol megjelennek, de leginkább eltűnnek, egyszerűbb kitapintani a gombokat: középen lent a nulla, a biztos pont. Hamar kiderül, hogy úton a lány, a néni kétszázra taksálja a lebeszélte tarifát, dugdosná már bele a zsebbe, de hiába:

– Tegye csak el, jól jöhet még! – és tényleg jó érzés segíteni a rászorulón egyenlő esélyek egyenlőtlen kiosztásának esetén, ilyenkor kihúzza magát az ember, megigazítja a haját és elrendezi a sálát a nyakában, mert mindenek ellenére reggelként igazi, igényes nőként jön el otthonról, követve a divatot, és figyel minden visszajelzésre, melyik hajszin és kosztüm áll a legjobban neki. A bókók

pedig érkeznek szép számmal, Cézárral az ismerkedés is gyerekjáték, bár az ő szűrőjén átmenni jelentős érdem.

– Na, megjött a gyerek! – a nénihang hálaskodva bemutatja a várva várt unokát, sudár nagylány, okos és szép is... – bizonyára. A happy end-et egy másik nagyon happy esemény követi, tizenéves fiúk görkorcsolyával kigyóznak a padok között, a kezükben tálca, ügyesen szalamosznak a járkelők között, és mobilpincérként megkínálják az útjukba akadót:

– Hideg üdítőt? Reklámajándék, ingyen van! Adok kettőt, ha kapok egy mosolyt! A kutyusét elengedem... ha-ha-ha. – Erre már Cézár önérzete is felárad, a galambkergetés csak ürügy, hogy induljanak már, s bár gyógyhám a hátán, mellesleg odavakkant kettőt a beképzelt madaraknak, mert mégiscsak kutya ő, állandó felelősséggel a fejében, vagy sokkal inkább a szívében, aztán nagyon óvatosan feláll, és megvárja, melyik irányt kapja parancsba, hogy végül ő legyen a vezető. Néhány lépés után melegebb barna bariton ugrik szolgálatukra, szívesen kívánná a megtorpanást is a szegélynél, mert a lelépés mindig a jobb lábra van kalibrálva, és megkérdezi:

– Át akar menni?

– Nem, köszönöm szépen, egyelőre jó nekem itt, ezen az oldalon, kilátással a túloldalra. ●

Vaktáblák a Mexikói úton

Lajta pompás házának kerítéséről elveszett, de megkerült a tartalom

Rokob Tibor

A hazai és a fővárosi építészet klasszikusai mindig különös gondot fordítottak arra, hogy házaik minden részlete szorosan igazodjék a választott stílushoz, a funkcióhoz, a terv egységes arculatához. Lajta Béla pompás Mexikói úti háza is ilyen, pontosabban: ilyen volt. Mert mára több fontos és sajátos eleme is elveszett az eredetinek, ami végül is a hiteles rekonstrukciónak is akadály. Amire pedig kilátás van, tehát azt öröndetes tényként írhatjuk le: napirenden van a valamikori Wechseltmann-féle közpalota teljes felújítása.

Egy év híján éppen száz éve került sor Lajta Béla első budapesti középületének átadására. A Mexikói út 60-as szám alatt 1905 és 1908 között épült sötétvörös, sajtolt nyerstéglás épület az építész tragikusan rövid pályájának meghatározó jelentőségű állomása. (Lajta 1920-ban, 47 évesen hunyt el Bécsben.)

Az ötvenes évek eleje óta mozgássérült fiatalok iskolájaként és diákotthonaként működő ház eredetileg vak gyerekek számára készült. Az építkezés anyagi fe-

dezetét a kor híres építkezési vállalkozója, a sziléziai származású Wechseltmann Ignác és neje, Neuchloss Zsófia által létrehozott alapítvány biztosította. A gyermektelen házaspár már a férfi 1903-ban bekövetkezett halála előtt tizenkét évvel meghagyta, hogy hatalmas vagyonukból egymillió-négyszázezer koronát vak gyerekek számára alapítandó tanintézet felépítésére használjanak fel. Ugyanebben az iratban olvasható egy másik felajánlás is: kétmillió koronát szántak taní-

tók segélyezésére. Záradékból köztötték ki, hogy mind a vak gyerekek, mind a tanítók számára adományozott pénzből ötven-ötven százalékban részesüljenek zsidó és a keresztény vallásúak. A sokáig Wechseltmann Intézetként ismert Mexikói úti épület főhomlokzatán ma már alig látszik az adományozók nevét s az intézmény eredeti funkcióját hirdető öt sor: LOVAG / WECHSELMANN IGNÁC / ÉS NEJE / NEUSCHLOSS ZSÓFIA / VAKOK INTÉZETE.

Sorsa a történelem

Az alaptőke kezelésével Wechseltmann a Pesti Izraelita Hitközséget bízta meg. Ők vásárolták meg ezt az akkor olcsónak számító, 1512 négyszögöles telket. A Városliget mögött, a város belseje felől érkező István út folytatásaként e ház megépítésével jött létre a mai Korong utca. A méreteivel és díszítésével egyaránt jelentős épület az újonnan kialakuló városrész jelzőkövéül szolgált. Az intézmény férőhelyeinek számát az évkönyvek hetvenötben határozták meg, az induló létszám ennek a töredéke, tizenkét fő volt. Nem csoda, hiszen a Vakok Általános Iskolájának elődje már 1901-től működött, nem is messzire innen, a mai helyén, az Ajtósi Dürer sor zuglói torkolatánál.

Az épület átadását követően az újságok elsősorban a Lajta-ház különleges értékeivel, azok elemzésével voltak tele. Számítalan fénykép, építészeti leírás látott az épületről azóta is napvilágot. Ezek legtöbbször a szimmetrikus főépület tömbösítését, a puritán homlokzatokat, az 1900-as párizsi világkiállítás nagysikerű építészének, leginkább *Eliel Saarinen* finn építőmérnöknek a hatását emeli ki. Méltatták a ház valamennyi részletének egységes megjelenítését, ezzel összefüggésben a mester aprólékos és invenciózus munkáját. A felesége szerint nagy kedvvel dolgozó építész a ház szecesszió is túllépő modern iparművészeti megoldásaiban ízlésesen ötvözte a legtöbbször saját gyűjtőkörútjain lerajzolt népművészeti motívumokat a zsidó vallás szimbólumvilágával.

A növendékeinek kezdettől fogva ingyen ellátást biztosító intézet épületének sorsa az országéhoz hasonlóan, meglehetősen mostohán alakult. Az első világháború idején több éven át

Lajta pompás palotája a Mexikói úton felépítése korszakában

forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

hadikórházként működött. Amerikai és holland misszió rendezkedett itt be. Az ezeket az esztendőket követő gazdasági válság az intézet anyagi csődjét okozta. A túlélést kizárólag a Hitközség állandó támogatása és *James Pedlow*nak, az amerikai misszió vezetőjének áldozatos segítsége biztosította. A gyermeklétszám is drasztikusan apadni kezdett. A gazdaságosabb működés érdekében ekkor költözött ide a Bethlen térről a *Fochs Antal* adományából alapított Izraelita Siketnémák Intézete. *Kanizsai Dezső* igazgató tíz éven át bent is lakott az épületben. Számos egyéb zsidó intézménynek is helyet adott a Mexikói úti ház: itt székelte az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület, az OMIKE több részlege, valamint a Joint. A második világháború idején az épületben, valamint a mögötte felállított barakkokban helyezték el a környékről a

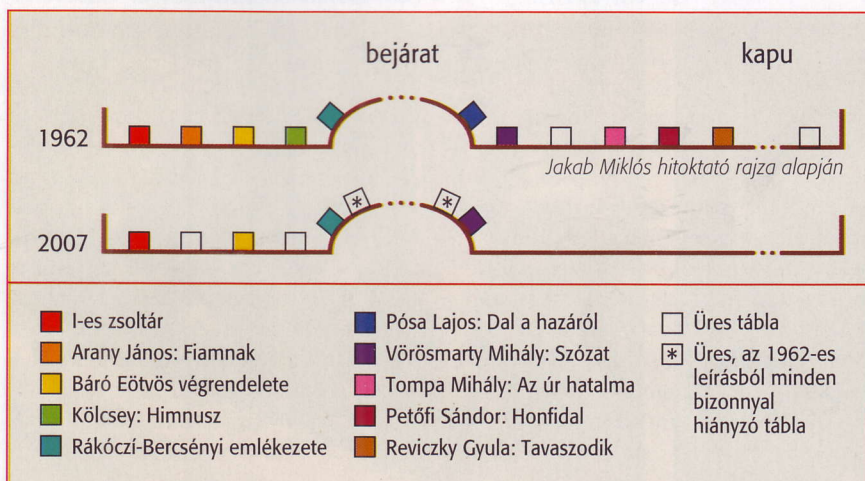
zsidónak minősített polgárokat, többségük a haláltáborokban pusztult el.

A patinás Mexikói úti épület a háború után 1949-től három éven át az Idegennyelvű Főiskolának adott helyet. Ezt követően vették birtokba a mozgássérült fiatalok. (Néhány évig még egy általános iskolával közösen használták a házat.) Az 1956-57-es iskolaévben már a diákotthon is ide költözhetett. 1960-ban az akkori igazgató, *Zsótér Pál* a Lajta-féle stílushoz igazodó, modern épületszárnnyal bővítette az intézményt, a nyolcvanas évek közepén pedig elkészült az uszoda.

Mindeközben a műemléki védettséget élvező, sokat méltatott Lajta-ház kerítésének gazdag díszítése és a főbejárat parabolás portikuszának szegecsekkel és faragásokkal ékesített kettős kapuja bántóan kevés figyelemben részesült. Részleges felújításukra is csak 1993-ban került sor. A helyreállításnál az ajtók újjávarázsolása volt a könnyebb feladat. Sok kiadványban szerepelt az eredeti főbejárat vakok számára is jól kitapintható, faragott betűkből álló pontos szövege, a vaksággal kapcsolatos szentírási idézetek. A következők: ISTEN ADJA A SZEMNEK A LÁTÁST KI TESZ LÁTÓVÁ, VAGY VAKKÁ NEMDE ÉN AZ ÖRÖKKÉVALÓ VAK ELÉ NE GÖRDÍTÉS AKADÁLYT HANEM FÉLJ A TE ISTENEDTŐL AZ ÖRÖKKÉVALÓ MEGVILÁGOSÍTTJA A VAKOT NEM VAKULNAK MEG A LÁTÓK SZEMEI

A külső kapu közepén éppen a szépen megmunkált kilincs választja ketté az idézetet:

A braille-írással fémtáblák elrendezésének vázlata

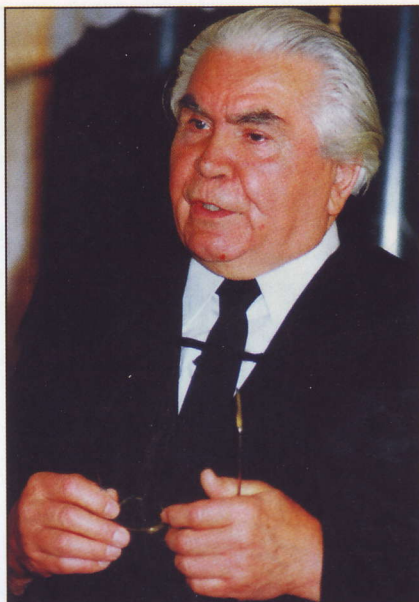
ÉS MEGHALLJÁK A MAI NAPON A SIKETEK A KÖNYV SZAVÁT
ÉS HOMÁLYBÓL ÉS SÖTÉTSÉGBŐL
LÁTNAK A VAKOK SZEMEI

Legfelül félkörben hosszabb, egybefüggő szöveg olvasható:

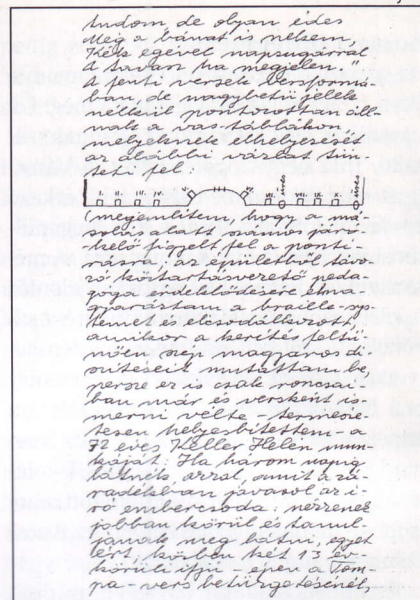
VEZETEK VAKOT ISMERETLEN ÉS SZÖVEVÉNYES ÚTON, A SÖTÉTSÉGET ELŐTTÜK VILÁGOSSÁGGÁ TESZEM

A palota kapuját káprázatosan gazdag népies faragással látták el. Középen egy istenfia díszíti, amelynek ágait paradicsommadarak tépdésik. Készítője ezt írta sarkaiba: LAJTA BÉLA ÉPÍTŐ RAJZAI UTÁN CSINÁLTA / MALOMSÓKY JÓZSEF ASZTALOS.

A Braille-írás pontjaira emlékeztető szegecsekkel kirakott keretek és kacsaringós virágformák közötti csiszolt üveglapok Róth Miksa műhelyében készültek. A két ajtó közötti, fehér és fekete kövekkel kirakott, zárt oszlopcsarnokban még megvannak az eredeti fekete márványtáblák. A jobb oldalin az adományozók neve áll: ALAPÍTOTTÁK EZT AZ INTÉZETET / EMBERBARÁTI SZERETETBŐL / SZEME VOLTAM A VAKNAK. A másik oldalon az építés megkezdésének időpontját, és a Pesti Izraelita Hitközség elnökeinek nevét örökítették meg: Ő FELSÉGE I. FERENC JÓZSEF URALKODÁSA ALATT 1905 OKTÓBER 23-ÁN KEZDETTÉK MEG AZ INTÉZET ÉPÍTÉSÉT AMIKOR KOHNER ZSIGMOND VOLT A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG ELNÖKE 1908. MÁRCIUS 31-ÉN FEJEZTÉK BE DR. WEINMANN FÜLÖP ELNÖK MŰKÖDÉSE IDEJÉBEN / AZ ÉPÜLET TERVEZŐJE / LEITERSDORFER BÉLA. E tábla fölül sajnos már hiányzik a régi fényképeken még jól olvasható szöveg: TI MEGÖRVENDEZTETTÉTEK AZT, AKI NEM LÁT, ÁLD-

Jakab Miklós, és egy oldal a perdöntő hitelességű naplóból

JON MEG BENNETEKET, KI MINDENKIT LÁT, DE KIT SENKI SEM LÁT.

A főbejárat két oldalán álló örökmécsesek szépen felújított kovácsoltvas fedelének alsó szegélyén ugyancsak szentírási szövegelemek olvashatóak: ISTEN ADJA A SZEMNEK A LÁTÁST / A VAK GONDOLATÁT ÉGI ATYJÁRA IRÁNYÍTSA.

Naplórészlet, tíz idézettel

Több Braille-írással rögzített szöveg is volt eredetileg az épületen s részletein, azonban sajnos igen keveset őrzött meg belőlük emlékeztetőben az utókor. A kerítés periodikusan ismétlődő motívumai között Lajta tizennégy vakírást táblát helyezett el. Az 1993. évi részleges felújítás előtt az iskola Dávid Ferenc művészettörténészt kérte fel a kerítés eredeti formájának kiderítésére. A szakember elmondása szerint a magyar nép kedvelt állataival – galambbal, pávával, juhval, mókussal, nyúlal – ékesített ke-

rítés domborműves vereteinek többségét sikerült is megtalálni és az eredetinek megfelelően újraalkotni, de a Braille-írástos mondatok eredetijét semmilyen forrásban sem lelték meg.

Végül ezért csak négy tábla került vissza a kerítésre. Ezek közül is csak egyet lehetett valóban restaurálni, a többi úgy kellett elkészíteni, hogy a századforduló sajtójából származó adatok alapján – amelyek legálább egy-egy esetben megjelölték az alkotót – kiválasztottak egy-egy szövegrészt, s azokat Braille-pontokra áttéve legyártatták egy lakatosműhellyel. Így az 1. zsolnárnak, báró Eötvös József végrendeletének, Rákóczi-Bercsényi emlékeztetőnek (az intézmény mai igazgatója, Nádas Pál szerint ez az egyetlen eredeti) egy-egy részlete és Vörösmarty Szózatának első versszaka látható-olvasható most az épület kerítésén. A helyreállítás motorjaként tevékenykedő Nádas szerint annak, hogy a tizennégy táblából csupán nyolcat sikerült rendbe tenni, szöveg pedig

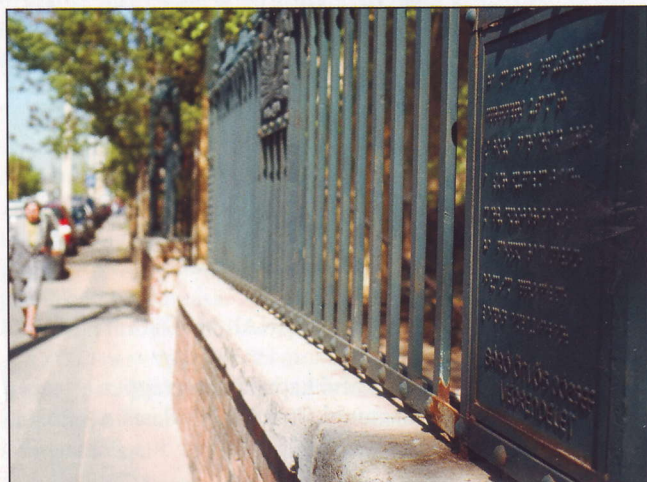

foto: Sebestyén László

csak négyre került, kizárólag anyagi okai voltak. (A pénzhiány magyarázza azt is, hogy a *Galambos Jenő* díszműkovács keze munkáját dicsérő, gyönyörű kerítés aljzatát is csupán a Thököly út felé eső kocsibejáró-ig sikerült felújítani.)

A négy bizony nem tizennégy! De még most sem reménytelen kideríteni, pontosan milyen szövegek szerepeltek ezeken a különös, a városban egyedülálló, csak részben építészeti díszítőelemeken.

Nagy szerencsével sikerült hiteles tanút találnom a ma 73 éves, kolozsvári születésű *dr. Bodor Ödön* jogászdoktor személyében, aki vak diákként 1941 és '45 között a Wechseltmann Intézetben tanult, később pedig még évekig lakott is az épületben. Sajnos visszaemlékezni csupán egyetlen további tábla szövegére, Vörösmarty Szegény aszszony könyve című versének egy részletére tud. Újabb adat a *Kiss József*re vonatkozó, akit a *Művészet* című folyóirat 1913. augusztusi száma a táblákon szereplő költemények egyik szerzőjeként említ. Azért említettem ezt a két (részbeni) megfejtést itt külön is, s mintegy előjáróban, mert hitelesítik az igazi felfedezés adatszerűségét: előkerült a néhány éve elhunyt református hitoktató, *Jakab Miklós* naplója, s benne egy 1962-ben kelt részlet, amelyben a vakok és siketek sorsával sokat foglalkozó lelkes nemcsak leírta, de le is rajzolta, hogy melyik szöveg hol, melyik táblán olvasható. Ez a lista tíz tételes (a rajzon is csak tizenkét tábla szerepel, kettőt már negyvenöt évvel ezelőtt sem lehetett elolvasni, további kettőt pedig lejegyzőjük valamiért figyelmen kívül hagyott), de az előzmények ismeretében felfedezés értékű, s alkalmat nyújt arra, hogy ha sor kerülhet majd újabb rekonstrukcióra, e különös jelek nagyobbik részét eredeti minőségben állíthassák majd helyre.

Jakab Miklós naplója szerint az alábbi versek jelentek meg a Lajta-ház kerítésének tíz tábláján: versformában, de nagybetűjelek nélkül, központosítottan, a már akkor is rozsdamarta, szétroncsolódott felületeken (Az 1. zsolttár esetében, az előzmény ismerete nélkül rekonstruált szövegrészlet megfejtését is közreadjuk, kurzív betűkkel.)

I. Zsoltár (1962)

„Tanácsára sohsem hallgat;
Meg nem áll a rögzött útján,
Gúnyra nem nyit soha ajkat;
Hanem az Úr ígében
Vagyon néki minden kedve,
Ő szent tanán, akarátán
Elmélkedik reggel estve.”

I. Zsoltár (2007)

„aki nem jár
hitetlenek tanácsán
és meg nem áll
a bűnösök útán
a csúfolódóknak
nem ül ő székébe
de gyönyörködik
az úr törvényében
és ama gondja
mind éjjel nappal
ez ily ember
nagy boldog bizonynyal”

II. Bárány Eötvös József: Végrendelet

„Ha majdan átfutottam
Göröngyös útamat,
S hová fáradtan érek,
A sír nyugalmat ad;
Márvány szobor helyébe
Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékelem.”

III. Arany János: Fiamnak

„Mert szegénynek drága kincs a hit,
Túrni és remélni megtanít;
S néki, míg a sír rá nem lehel,
Mindig túrni és remélni kell.”

IV. Kölcsey Ferenc: Himnusz

„Isten, áldd meg a magyart,
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendő,
Megbűnhődte már e nép
A múltat s jövőndőt”

V. Rákóczi-Bercsényi emlékezete

„Rákóczi Bercsényi
Ragyogó vitézek,
Napkelet tájiról
Fegyverre kelének!
És amint felkeltek,
fohászuk égbe szált:
Segíts meg Istenünk
Harcaink hevén át.”

VI. Pósa Lajos: Dal a hazáról

„Azt dalolja a kis madár
A virágos ágon:
Legszebb ország Magyarország
Ezen a világon,
Azt zúgja a Tisza, Duna
hömpölygő hulláma:
Magyarország a világnak
Ékes koronája.”

VII. Vörösmarty Mihály: Szózat

„Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar,
Bölcsöd az 's majdan sírod is,
Melly ápol 's eltakar.”

VIII. Tompa Mihály: Az úr hatalma

„Oh nagy felség! Hova tekintsek,
Hol nem látom hatalmadat?
A porszemben, a fényes napban
Te megdicsőítéd magad!
Az égen, földön mindenütt
Nagyságod fényes napja süt.
Engedd, míg csak tart életem,
Nevedet dicsőítenem!”

IX. Petőfi Sándor: Honfidal

„Tied vagyok, tied hazám,
E szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék?
Szentegyház keblem belseje,
Oltára képed;
Te állj, s ha kell, e templomot
Ledöntöm érted.”

X. Reviczky Gyula: Tavaszodik

„Tavaszodik már az idő,
Beköszönt a napsugár.
Lelkem édes gondolatja
Fent, a felleg-honba jár.
Nem tudom, de olyan édes
Még a bánat is nekem,
Kék egével, napsugárral
A tavasz, ha megjelen.”

Kitapogatható már a remény

Ha a Kiss József és Vörösmarty verseire vonatkozó adatokat elfogadjuk, már csupán két mű hiányzik ahhoz, hogy lehetővé váljék a kerítésen szereplő szövegek azonosítása, újrakészítése. A mellékelt elrendezési vázlat is mutatja: eddig mindössze az egyes, a hármas, az ötös, és a nyolcas táblára került szöveg, s csaknem biztos, hogy a Szózatnak a hetes táblára kellett volna kerülnie.

Amint Nádas Pál igazgatótól megtudom, jelenleg újra intenzív kutatás zajlik a Lajta-ház körül. Ennek egyik oka az épület 2008-as centenáriumi éve, a másik azonban talán még ennél is fontosabb. A mozgásjavító *Gunther Zsolt* és *Csillag Katalin* építészek tervei szerint készülő, teljes rekonstrukció előtt áll. A fővárosi keretből megvalósuló, több milliárdos projekt második ütemében szerepel a Lajta-ház. Remélhetőleg jut majd pénz a híres-jeles épület kerítésének hiteles felújítására is. Táblástól, szövegestől. ●